

ปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

ศุภกร ฮั่นตระกูล*

รองศาสตราจารย์ ดร. วีระ โลจายะ**

บทคัดย่อ

วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาถึงกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย อำนาจหน้าที่ของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอย สิทธิและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ กฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การห้ามทิ้งขยะมูลฝอยในที่ห้าม และการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการและกำหนดหน้าที่ของผู้รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอย นอกจากนี้ ได้ศึกษาและวิเคราะห์ในเรื่องสิทธิและเสรีภาพตามรัฐธรรมนูญ การมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมภารกิจของรัฐหรือการบริการสาธารณะ และหลักการสำคัญในการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อม

จากการศึกษาข้อเท็จจริงในปัจจุบันพบว่า เรื่องการจัดการขยะมูลฝอยมีกฎหมายที่ให้อำนาจหน่วยงานต่าง ๆ ในการจัดการขยะมูลฝอยหลายฉบับ และกฎหมายแต่ละฉบับมีวัตถุประสงค์บังคับใช้แตกต่างกัน อีกทั้งหน่วยงานที่บังคับใช้กฎหมายก็มิได้อยู่ในสังกัดเดียวกัน ทำให้วิธีดำเนินงานหรือแนวทางปฏิบัติแตกต่างกัน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการจัดการขยะมูลฝอยไม่มีบทบัญญัติที่ครอบคลุมเกี่ยวกับการบริหารจัดการขยะมูลฝอยทั้งระบบ อีกทั้งกฎหมายที่ให้อำนาจหน่วยงานต่าง ๆ ก็ไม่ปรากฏว่ามีการกำหนดหลักเกณฑ์ มาตรฐาน วิธีการทางเทคนิค รวมทั้งกลไกการตรวจสอบการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอยของราชการส่วนท้องถิ่นว่าควรจะต้องดำเนินการอย่างไร เป็นผลให้ประเทศไทยประสบกับปัญหาขยะและของเสียมีจำนวนเพิ่มขึ้นอย่างรุนแรงและต่อเนื่อง ปัญหาดังกล่าวทำให้กระทบต่อสิ่งแวดล้อมและชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชนเป็นอย่างมาก อันเนื่องมาจากกฎหมายที่ใช้บังคับมิได้มีการปรับปรุงแก้ไขให้เกิดความเหมาะสมและทันกับสภาพการณ์การปฏิบัติภารกิจของรัฐในการที่จะพิทักษ์รักษาและคุ้มครองทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างยั่งยืน

ภายหลังที่ได้ศึกษาถึงหลักแนวความคิดทฤษฎีต่าง ๆ เปรียบเทียบกับกฎหมายการบริหารจัดการขยะมูลฝอยของต่างประเทศที่ยกระดับปัญหาเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยเป็นปัญหาระดับชาติ และมีการจัดการขยะมูลฝอยที่มีมาตรฐานและมีประสิทธิภาพ ได้แก่ ประเทศสหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศญี่ปุ่น ผู้เขียนจึงเสนอให้มีกฎหมายการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อเป็นกฎหมายหลักในการวางหลักเกณฑ์การจัดการขยะมูลฝอยทุกประเภท กำหนด

* นักศึกษาลัทธิสุตธนิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขานิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิต

** ที่ปรึกษาศึกษาวิทยานิพนธ์

วิธีการ หรือมาตรการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกหลักสุขาภิบาล กำหนดให้มีหน่วยงานกลางเพื่อทำหน้าที่ตรวจสอบการทำงานและการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศอย่างเป็นระบบ กำหนดสิทธิและในการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย รวมทั้งกำหนดบทลงโทษเพื่อเป็นมาตรการบังคับให้หน่วยงานที่มีหน้าที่ต้องดำเนินการ ตลอดจนมาตรการบังคับกับประชาชนที่กระทำผิดกฎหมายหรือไม่ให้ความร่วมมือกับภาครัฐในการจัดการขยะมูลฝอย เพื่อให้การจัดการขยะมูลฝอยเป็นไปตามหลักการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมสากล และสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญที่มีหลักในการคุ้มครองสิทธิของประชาชนและชุมชนที่จะได้รับการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อมจากภาครัฐ เพื่อให้ประชาชนและชุมชนในท้องถิ่นสามารถดำรงชีพได้อย่างปกติ และต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่ดี

1. บทนำ

การจัดการขยะมูลฝอยถือเป็นการจัดทำบริการสาธารณะอย่างหนึ่ง ซึ่งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 กำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ โดยให้เทศบาล เมืองพัทยาและองค์การบริหารส่วนตำบลมีหน้าที่กำจัดสิ่งปฏิกูล มูลฝอย และน้ำเสีย ส่วนหน่วยงานอื่น ๆ มีหน้าที่สนับสนุนด้านนโยบายและและมาตรการให้กับการดำเนินงานขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นตามที่กฎหมายกำหนด สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย แบ่งเป็น 2 ลักษณะ กล่าวคือ กฎหมายที่เกี่ยวกับการรักษาความสะอาด การห้ามทิ้งขยะมูลฝอยในที่ห้ามและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม อีกลักษณะหนึ่งคือ กฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการและกำหนดหน้าที่ของผู้รับผิดชอบในการจัดการขยะมูลฝอย เช่น การเก็บ ขน และกำจัดขยะมูลฝอยในเขตที่ดินมีอำนาจหน้าที่ เป็นต้น ส่วนขยะอันตรายมีกฎหมายกำหนดไว้เป็นการเฉพาะ เช่น ขยะจากโรงงานอุตสาหกรรมมีกฎหมายโรงงาน กฎหมายวัตถุอันตราย และกฎหมายเกี่ยวกับมาตรฐานผลิตภัณฑ์อุตสาหกรรม กำกับดูแลแล้วแต่กรณี

จากการศึกษาสถานการณ์ปัญหาการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยปัจจุบันพบว่ามีความแตกต่างกันไปในแต่ละพื้นที่เนื่องจากสาเหตุหลายประการ เช่น ปัญหาการขาดแคลนที่ดินซึ่งเป็นข้อจำกัดในการก่อสร้างศูนย์กำจัดขยะมูลฝอยที่ถูกสุขลักษณะ ปัญหาการต่อต้านของประชาชนในพื้นที่ ปัญหาเกี่ยวกับวิธีการกำจัดขยะมูลฝอยขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งส่วนใหญ่ไม่ได้มาตรฐานและไม่เป็นไปตามหลักสุขาภิบาล และที่พบเห็นเป็นอย่างมากในปัจจุบันคือ การเก็บขนขยะมูลฝอยไปทิ้งกองไว้ในที่ดินรกร้าง วางเปล่า ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและเหตุรำคาญต่อชุมชนที่อยู่รอบข้าง และในบางพื้นที่ยังมีการนำขยะมูลฝอยที่เก็บขนได้ในท้องถิ่นหนึ่งไปทิ้งไว้ในพื้นที่ของท้องถิ่นอื่น ก่อให้เกิดปัญหาความขัดแย้งของคนระหว่างชุมชนและระหว่างหน่วยงานรัฐด้วยกันอีกด้วย รวมไปถึงปัญหาเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของ

ประชาชนในพื้นที่ที่เป็นผู้มีส่วนได้เสียหรือจะได้รับผลกระทบจากการจัดการขยะมูลฝอยในชุมชน ซึ่งเป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้การจัดการขยะมูลฝอยขาดประสิทธิภาพ

2. แนวคิดพื้นฐานและทฤษฎีเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

2.1 แนวคิดพื้นฐานเรื่องสิทธิและเสรีภาพ และหลักการเกี่ยวกับการมีส่วนร่วมของประชาชน

“สิทธิ” และ “เสรีภาพ” โดยทั่วไปมักเป็นคำที่ใช้รวม ๆ ไปด้วยกันว่า “สิทธิเสรีภาพ” แต่ในทางวิชาการคำว่า สิทธิและเสรีภาพ มีความหมายแตกต่างกัน กล่าวคือ สิทธิ หมายถึงประโยชน์ในทางใดทางหนึ่ง ทั้งที่เป็นรูปธรรมจับต้องได้และเป็นนามธรรม หากกฎหมายโดยเฉพาะอย่างยิ่งกฎหมายสูงสุดคือรัฐธรรมนูญคุ้มครองและรับรองสิทธิใดก็จะก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องเคารพสิทธินั้น ๆ รวมถึงก่อให้เกิดหน้าที่แก่ประชาชนที่จะต้องเคารพสิทธิซึ่งกันและกันด้วย และหากเป็นสิทธิประเภทที่โดยสภาพไม่อาจใช้ได้ทันทีแต่ต้องมีกลไก หรือวิธีการบางประการ หรือต้องมีกฎหมายออกมารองรับรัฐย่อมมีหน้าที่ที่จะต้องดำเนินการเพื่อให้ประชาชนสามารถใช้สิทธินั้น ๆ ได้

เสรีภาพ หมายถึง ความมีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการในเรื่องใดเรื่องหนึ่งเมื่อรัฐธรรมนูญคุ้มครองเสรีภาพใดก็จะก่อให้เกิดหน้าที่แก่รัฐ หน่วยงานของรัฐ และเจ้าหน้าที่ของรัฐที่จะต้องไม่ละเมิดเสรีภาพนั้น ความมีอิสระที่จะกระทำการหรืองดเว้นกระทำการนี้เป็นประโยชน์ชนิดหนึ่ง ดังนั้น เสรีภาพจึงเป็นสิทธิประเภทหนึ่ง เมื่อกล่าวถึงคำว่า “สิทธิ” โดยไม่เจาะจง จึงหมายความรวมถึง “เสรีภาพ” ด้วย

สิทธิตามรัฐธรรมนูญนั้น ถือว่าเป็นสิทธิตามกฎหมายมหาชน หมายถึง อำนาจตามที่รัฐธรรมนูญหรือกฎหมายสูงสุดได้บัญญัติให้การรับรอง คุ้มครองแก่ปัจเจกบุคคลในอันที่จะกระทำการใดหรือไม่ทำการใด การให้อำนาจแก่ปัจเจกบุคคลดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องที่จะไม่ให้องค์กรของรัฐแทรกแซงสิทธิตามรัฐธรรมนูญของตน ในบางกรณีการรับรองดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสิทธิเรียกร้องต่อรัฐให้ดำเนินการอย่างใดอย่างหนึ่งอีกด้วย และสิทธิตามรัฐธรรมนูญนี้ยังหมายรวมถึง การให้หลักประกันในทางหลักการซึ่งหมายถึงการมุ่งคุ้มครองต่อสถาบันในทางกฎหมายในเรื่องใดเรื่องหนึ่ง ดังนั้น สิทธิในทางรัฐธรรมนูญจึงเป็นสิทธิที่ผูกพันองค์กรผู้ใช้อำนาจรัฐที่จะต้องให้การเคารพปกป้องและคุ้มครองสิทธิตามรัฐธรรมนูญมีผลในทางปฏิบัติ

การบัญญัติรับรองสิทธิและเสรีภาพเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานในรัฐธรรมนูญมีพื้นฐานความคิดจากกฎหมายว่าด้วยสิทธิและเสรีภาพ (Bill of Rights) ซึ่งมีความมุ่งหมายเพื่อการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพบุคคลอันเป็นสิทธิขั้นพื้นฐานมิให้ผู้ใช้อำนาจรัฐละเมิดต่อสิทธิแต่อย่างใดก็ดี สิทธิและเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองไว้มิใช่สิทธิเด็ดขาด หากว่าสิทธินั้นเป็นการขัดต่อผลประโยชน์มหาชนหรือความปลอดภัยสาธารณะอันเกี่ยวข้องด้วยความสงบเรียบร้อย การดำรงชีพ

พลานามัย สิ่งแวดล้อม อันมีผลเป็นการกระทบต่อประโยชน์ส่วนรวมหรือเป็นภัยสาธารณะ สิทธิ และเสรีภาพที่รัฐธรรมนูญรับรองอาจถูกจำกัดได้

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติรับรองและคุ้มครอง สิทธิเสรีภาพและหน้าที่ของปวงชนชาวไทย ได้แก่ สิทธิในครอบครัว เกียรติยศ ชื่อเสียง ตลอดจน ความเป็นอยู่ส่วนตัว สิทธิในกระบวนการยุติธรรม สิทธิในทรัพย์สิน สิทธิในการครอบครอง ทรัพย์สินของตนและการสืบทอดมรดก สิทธิได้รับหลักประกันความปลอดภัยในการทำงาน สิทธิ ในการรับการศึกษา สิทธิในการรับบริการทางด้านสาธารณสุขอย่างเสมอภาคและได้มาตรฐาน สิทธิของเด็ก เยาวชน สตรี และบุคคลในสังคมที่จะได้รับการคุ้มครองโดยรัฐ สิทธิผู้สูงอายุ ซึ่งเป็น บุคคลที่มีอายุเกินหกสิบปีบริบูรณ์ และไม่มีรายได้เพียงพอต่อการยังชีพ มีสิทธิได้รับความ ช่วยเหลือจากรัฐ สิทธิผู้พิการหรือทุพพลภาพ สิทธิของผู้ยากไร้ สิทธิที่จะได้รับทราบข้อมูลข่าวสาร จากหน่วยงานของรัฐ รัฐวิสาหกิจหรือราชการส่วนท้องถิ่นอย่างเปิดเผย เว้นแต่การเปิดเผยข้อมูล นั้นจะมีผลต่อความมั่นคงของรัฐหรือความปลอดภัยของประชาชนส่วนรวม หรือเป็นส่วนได้ส่วนเสีย ของบุคคลซึ่งมีสิทธิได้รับความคุ้มครอง สิทธิในการได้รับข้อมูลและแสดงความคิดเห็นในเรื่องที่ มีผลเกี่ยวตนหรือชุมชนในท้องถิ่น สิทธิในกระบวนการพิจารณาของเจ้าหน้าที่รัฐในการปฏิบัติราชการ ทางปกครองอันมีผลกระทบหรืออาจมีผลกระทบต่อสิทธิและเสรีภาพของตน สิทธิเสนอเรื่องราว ร้องทุกข์โดยได้รับแจ้งผลการพิจารณาภายในเวลาอันควรตามบทบัญญัติของกฎหมาย สิทธิที่ บุคคลสามารถฟ้องร้องหน่วยงานราชการ รัฐวิสาหกิจ ราชการส่วนท้องถิ่น หรือองค์กรของรัฐหรือ เจ้าหน้าที่ของรัฐภายในหน่วยงานนั้น ๆ ที่เป็นนิติบุคคลให้รับผิดชอบจากการกระทำหรือละเว้น การกระทำตามกฎหมาย สิทธิในการรวมกันเป็นชุมชน ชุมชนท้องถิ่น หรือชุมชนท้องถิ่นดั้งเดิม บุคคลมีสิทธิอนุรักษ์ ฟื้นฟูจารีตประเพณี ภูมิปัญญาท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรมอันดีของท้องถิ่นและชาติ และมีส่วนร่วมในการจัดการ บำรุงรักษา และใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สิทธิของบุคคลที่จะมีส่วนร่วมกับรัฐและชุมชน ในการบำรุงรักษาและการได้ประโยชน์จาก ทรัพยากรธรรมชาติ เป็นสิทธิที่ร่วมกับรัฐและชุมชนในการบำรุงรักษาทรัพยากรธรรมชาติ ความ หลากหลายทางชีวภาพ สิทธิในการคุ้มครอง ส่งเสริม และรักษาคุณภาพสิ่งแวดล้อม เพื่อให้อยู่ อย่างปกติและต่อเนื่องในสิ่งแวดล้อมที่จะไม่ก่อให้เกิดอันตรายต่อสุขภาพอนามัย สวัสดิภาพ หรือ คุณภาพชีวิตของตนเอง ห้ามมิให้รัฐดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบอย่าง รุนแรงต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อม เว้นแต่จะได้มีการศึกษาถึงผลกระทบ และให้มีองค์การอิสระที่ ประกอบด้วย ผู้แทนองค์กรเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมหรือสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการศึกษาด้าน สิ่งแวดล้อมให้ความเห็นประกอบ และสิทธิพิทักษ์รัฐธรรมนูญ

การมีส่วนร่วมของประชาชน คือ กระบวนการที่ความกังวล ความต้องการ และคุณค่า ของประชาชน ได้รับการบูรณาการในกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐผ่านกระบวนการสื่อสาร แบบสองทาง โดยมีเป้าหมายโดยรวมเพื่อที่จะทำให้เกิดการตัดสินใจที่ดีขึ้นและได้รับการ สนับสนุนจากประชาชน การปกครองในระบอบประชาธิปไตยจำเป็นต้องให้ประชาชน

เข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง ทั้งนี้ เนื่องจากการให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในทางการเมือง จะช่วยทำให้การปกครองในระบอบประชาธิปไตยมีการพัฒนามากขึ้น

การมีส่วนร่วมของประชาชนยังจัดเป็นรูปแบบหนึ่งของแนวความคิดในการกระจายอำนาจจากส่วนกลางมาสู่ส่วนท้องถิ่น เพราะประชาชนในท้องถิ่น คือ ผู้ที่รู้ปัญหาและความต้องการของท้องถิ่นตนเองดีกว่าผู้อื่น การมีส่วนร่วมของประชาชน จึงเป็นการเปิดกว้างในความคิดเห็นโดยการสื่อสารสองทางในประเด็นที่เกี่ยวข้องกับประชาชน ซึ่งในแต่ละประเด็นนั้นไม่สามารถใช้เกณฑ์ใดเกณฑ์หนึ่งมาตัดสินใจได้เหมือนกัน ดังนั้น การมีส่วนร่วมของประชาชนจึงเป็นกระบวนการซึ่งประชาชน หรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียได้มีโอกาสแสดงทัศนะ และเข้าร่วมในกิจกรรมต่างๆ ที่มีผลต่อชีวิตความเป็นอยู่ของประชาชน รวมทั้งมีการนำความคิดเห็นดังกล่าวไปประกอบการพิจารณากำหนดนโยบายและการตัดสินใจของรัฐ

2.2 สิทธิในสิ่งแวดล้อมและการมีส่วนร่วมของประชาชนในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม

สิทธิในสิ่งแวดล้อม หมายถึง สิทธิที่จะอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี สะอาด ปราศจากมลพิษ และมีทรัพยากรธรรมชาติและความหลากหลายทางชีวภาพให้ได้ใช้ประโยชน์อย่างเพียงพอแก่ความจำเป็นขั้นพื้นฐานในการดำรงชีวิต สิทธิในสิ่งแวดล้อมเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานที่พึงได้รับการคุ้มครองจากรัฐ การเรียกร้องของประชาชนที่จะให้มีสิทธิในสิ่งแวดล้อมก็เพื่อที่จะไม่ให้รัฐได้ใช้อำนาจและหน้าที่อย่างไร้ขีดจำกัด จนเป็นเหตุให้เกิดการทำลายหรือสร้างความเสื่อมแก่สิ่งแวดล้อมและทรัพยากรธรรมชาติขึ้นและส่งผลกระทบต่อประชาชน รัฐมีหน้าที่ที่จะใช้อำนาจทางปกครองที่จะสร้างหลักประกันขั้นต่ำสุดที่จะคุ้มครองให้ประชาชนได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี ซึ่งสิทธิในสิ่งแวดล้อมนี้จะต้องได้รับการยืนยันด้วยการรับรองไว้ในกฎหมาย

สิทธิในสิ่งแวดล้อมมีหลักเกณฑ์สำคัญว่า สิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งจำเป็นสำหรับชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ และบุคคลแต่ละคนเป็นผู้ทรงสิทธิที่จะสงวน รักษา และควบคุมคุณภาพของสิ่งแวดล้อมเพื่อความสุขสบายของตนเอง เมื่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมถูกคุกคามเนื่องจากมลพิษหรือการทำลายทรัพยากรธรรมชาติก็สามารถบังคับการตามวัตถุประสงค์ได้โดยไม่ต้องคำนึงว่าได้เกิดความเสียหายหรือภัยอันตรายขึ้นกับชีวิต ทรัพย์สิน และสุขภาพอนามัยของผู้นั้นมากน้อยเพียงใดหรือไม่

ในเรื่องการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแต่เดิมนั้นเป็นอำนาจหน้าที่โดยตรงขององค์กรของรัฐเท่านั้น แต่เมื่อมีความขัดแย้งระหว่างองค์กรของรัฐกับประชาชนในการบริหารจัดการทรัพยากรธรรมชาติหรือการดำเนินกิจกรรมหรือโครงการที่ส่งผลกระทบต่อคุณภาพของทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น ย่อมชี้ชัดถึงปัญหา ความสำคัญ และความจำเป็นที่จะต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมโดยตรงในการพิทักษ์รักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อสงวนไว้ซึ่งสิทธิในสิ่งแวดล้อมที่จะดำรงชีวิตอยู่ในคุณภาพสิ่งแวดล้อมที่ดี อันเป็นสิทธิมนุษยชนขั้นพื้นฐานของประชาชนที่รัฐควรรับรองและคุ้มครองด้วย

2.3 ภารกิจของรัฐหรือการบริการสาธารณะ

บริการสาธารณะเป็นกิจการเกี่ยวกับประโยชน์สาธารณะที่รัฐหรือองค์กรของรัฐเข้ารับการดำเนินการเข้าดำเนินการหรือควบคุมดูแล ดังนั้น การบริการสาธารณะจึงเป็นหัวใจสำคัญของกฎหมายมหาชน และเป็นกฎเกณฑ์ที่เข้ามากำกับฝ่ายปกครองให้ดำเนินการอยู่ในขอบเขตที่เหมาะสมเพื่อให้การบริการสาธารณะดำเนินไปได้ด้วยดี ดังเป็นที่ทราบและยอมรับกันทั่วไปว่า บริการสาธารณะต้องมุ่งเพื่อการตอบสนองต่อความต้องการของส่วนรวม แต่กิจการที่เกี่ยวข้องกับประโยชน์สาธารณะทุกประเภทไม่จำเป็นต้องเป็นบริการสาธารณะเสมอไป ในทางทฤษฎีไม่ปรากฏว่ามีหลักเกณฑ์ขั้นพื้นฐานสำหรับการจัดทำบริการสาธารณะทุกประเภท แต่อย่างไรก็ตามมีหลักเกณฑ์บางประการที่พอจะถือได้ว่าเป็นหลักเกณฑ์ขั้นพื้นฐานระหว่างบริการสาธารณะแต่ละประเภทที่แม้จะมีบางอย่างแตกต่างกัน แต่ก็ปรากฏว่ามีหลักเกณฑ์ดังกล่าวนี้แทรกอยู่ภายใน ซึ่งต่อมานักกฎหมายมหาชนเรียกว่า “กฎหมายของบริการสาธารณะ” ซึ่งหลักเกณฑ์ดังกล่าวนำมาใช้กับบริการสาธารณะทุกประเภท ประกอบด้วยหลักการ 3 ประการ คือ หลักว่าด้วยความเสมอภาค หลักว่าด้วยความต่อเนื่อง และหลักว่าด้วยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง

1) หลักว่าด้วยความเสมอภาค (The Principle of Equal) รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2550 ได้บัญญัติไว้ในมาตรา 30 ว่าบุคคลย่อมเสมอภาคในกฎหมายและได้รับความคุ้มครองตามกฎหมายเท่าเทียมกัน ดังนั้น บริการสาธารณะเป็นกิจการที่รัฐจัดทำขึ้นโดยอาศัยอำนาจทางกฎหมาย ประชาชนจึงต้องมีสิทธิและโอกาสได้รับประโยชน์จากบริการสาธารณะหรือเข้าสู่บริการสาธารณะอย่างเท่าเทียมกัน รัฐจะจัดทำบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของบุคคลหนึ่งบุคคลใดโดยเฉพาะไม่ได้

2) หลักว่าด้วยความต่อเนื่อง (The Principle of Continuous) การจัดทำบริการสาธารณะเป็นกิจการที่จำเป็นสำหรับประชาชน ดังนั้น หากบริการสาธารณะหยุดชะงักไม่ว่าด้วยเหตุใดก็ตาม ประชาชนผู้ใช้บริการสาธารณะย่อมได้รับความเดือดร้อนหรือได้รับความเสียหายได้ด้วยเหตุนี้ บริการสาธารณะจึงต้องมีความต่อเนื่อง

3) หลักว่าด้วยการปรับปรุงเปลี่ยนแปลง (The Principle of Adaptation) หมายถึง การปรับปรุงเปลี่ยนแปลงบริการสาธารณะให้ทันกับความต้องการของผู้ใช้บริการอยู่เสมอเพื่อให้บริการสาธารณะที่ฝ่ายปกครองจัดทำมีความสอดคล้องกับความต้องการของประชาชนหรือประโยชน์มหาชน

เดิมบริการสาธารณะเป็นกิจการที่อยู่ในอำนาจการจัดทำของรัฐ แต่ต่อมาเมื่อมีการจัดตั้งองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น จึงได้มีการมอบบริการสาธารณะบางประเภทให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นไปจัดทำ หรือในบางกรณีหน่วยงานของรัฐอาจร่วมกันจัดทำบริการสาธารณะกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นได้

3. หลักการทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยและต่างประเทศ

ขยะมูลฝอยเป็นปัญหาที่ส่งผลกระทบต่ออย่างกว้างขวางต่อคนในสังคมไม่ว่าในชนบทหรือชุมชนเมือง รวมทั้งกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและทำลายระบบนิเวศ จึงเป็นหน้าที่หลักของรัฐที่จะต้องเข้ามาควบคุมและบริหารจัดการ โดยอาศัยกฎหมายเป็นตัวกำหนดในการบังคับและดำเนินการ สำหรับกฎหมายที่เกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยในปัจจุบันมี 2 ลักษณะคือ กฎหมายเกี่ยวกับการรักษาความสะอาด ห้ามทิ้งขยะมูลฝอยในที่ห้ามและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมและอีกลักษณะหนึ่ง คือ กฎหมายที่กำหนดหน้าที่ของผู้รับผิดชอบในการกำจัดขยะมูลฝอย ส่วนการจัดการขยะมูลฝอยในบริบทสากลเริ่มจากการที่องค์การสหประชาชาติได้จัดการประชุมสุดยอดว่าด้วยสิ่งแวดล้อมของมนุษย์ (Human Environment) ณ กรุงสต็อกโฮล์ม ประเทศสวีเดน ในปี พ.ศ. 2515 ซึ่งนับเป็นจุดเริ่มต้นของแนวคิดการพัฒนาที่ยั่งยืนที่เข้ามามีบทบาทในกระแสการพัฒนาของสังคมโลก ทั้งนี้ ผลจากการประชุมดังกล่าวทำให้ทั่วโลกหันมาให้ความสนใจเรื่องสิ่งแวดล้อมอย่างกว้างขวาง โดยปี พ.ศ. 2535 ประเทศไทยได้ร่วมลงนามในแผนแม่บทโลกเพื่อการพัฒนาที่ยั่งยืนหรือแผนปฏิบัติการ 21 (Agenda 21) ในการประชุมสุดยอดของโลกด้านสิ่งแวดล้อม (Earth Summit) ณ นครริโอ เดอจาเนโร ประเทศบราซิล ซึ่งประเทศสมาชิกต้องตระหนักถึงปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมและเห็นความสำคัญที่จะต้องร่วมกันพิทักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อสร้างการพัฒนาที่ยั่งยืนให้เกิดขึ้นในโลก

3.1 กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย

3.1.1 กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

กฎหมายที่กำหนดอำนาจหน้าที่ของหน่วยงานในการจัดการขยะมูลฝอย ได้แก่ พระราชบัญญัติแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 มีสาระสำคัญเกี่ยวกับการกำหนดอำนาจหน้าที่ขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการจัดระบบการบริการสาธารณะ ซึ่งรวมถึงการจัดการขยะมูลฝอยและสิ่งปฏิกูลด้วย ส่วนพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 กำหนดว่า การเก็บ ขน หรือกำจัดสิ่งปฏิกูลหรือมูลฝอยในเขตราชการส่วนท้องถิ่นใดให้เป็นอำนาจของราชการส่วนท้องถิ่นนั้น แต่เนื่องจากการจัดการมูลฝอยประกอบด้วยขั้นตอนและรายละเอียดจำนวนมาก จึงมีการอนุญาตให้แต่ละท้องถิ่นสามารถออกข้อกำหนดท้องถิ่นของตนเองเพื่อจัดการเรื่องดังกล่าวในรายละเอียด และนอกจากพระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 จะได้กล่าวถึงอำนาจหน้าที่ของราชการส่วนท้องถิ่นในการจัดการขยะมูลฝอยแล้ว กฎหมายขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นแต่ละประเภทก็กล่าวถึงอำนาจเช่นนั้นไว้โดยเฉพาะด้วย

3.1.2 กฎหมายเกี่ยวกับการห้ามทิ้งขยะมูลฝอย ได้แก่ พระราชบัญญัติรักษาคลองรัตนโกสินทร์ศก 121 พระราชบัญญัติการเดินเรือในน่านน้ำไทย พ.ศ. 2456 พระราชบัญญัติการ

ชลประทานหลวง พ.ศ. 2485 ประมวลกฎหมายอาญา พระราชบัญญัติอุทยานแห่งชาติ พ.ศ. 2504
พระราชบัญญัติรักษาคล่องประปา พ.ศ. 2526 พระราชบัญญัติทางหลวง พ.ศ. 2535
พระราชบัญญัติรักษาความสะอาดและความเป็นระเบียบเรียบร้อยของบ้านเมือง พ.ศ. 2535

3.2 กฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยของต่างประเทศ

ประเทศสหรัฐอเมริกา มีกฎหมายบริหารจัดการขยะมูลฝอย (The Resource Conservation and Recovery Act of 1976 (RCRA)) ซึ่งวางหลักการในการจัดการของเสียทั้งของเสียทั่วไป และของเสียอันตราย โดยใช้หลักการ Cradle-to-grave waste management เพื่อติดตามของเสียอันตรายอย่างครบวงจร โดยมลรัฐทุกแห่งต้องนำหลักการตามกฎหมายนี้ไปบังคับใช้ ซึ่งเป้าหมายของกฎหมายฉบับนี้ คือ เพื่อให้มั่นใจว่าการจัดการของเสียจะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขภาพของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม มีการลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะของเสียอันตราย และการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านการแปรกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Reuse) มีการห้ามทิ้งในที่สาธารณะหรือที่ที่ไม่เหมาะสม มีการกำหนดมาตรฐานทางเทคนิค และมาตรฐานของสถานบำบัด เก็บรวบรวมและกำจัดของเสีย ทั้งนี้ RCRA ได้กำหนดให้มีการจัดตั้งสำนักงานบริหารจัดการขยะ (Solid Waste Office) ขึ้น เพื่อบริหารจัดการปัญหาขยะทั่วประเทศ โดยเป็นหน่วยงานภายใต้สังกัดหน่วยงานของรัฐที่เป็นองค์กรอิสระ เรียกว่า Environmental Protection Agency : EPA

สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี มีกฎหมายการบริหารจัดการของเสียหรือ The Waste Avoidance and Management Act. 1986 โดยกฎหมายฉบับนี้ได้ขยายขอบเขตของการบริหารจัดการของเสียของเยอรมนีให้มีความหลากหลายมากยิ่งขึ้น ในขณะเดียวกันก็มุ่งในด้านนโยบายการหลีกเลี่ยงของเสีย และการฟื้นฟูหรือการนำกลับมาใช้ใหม่ โดยได้เปลี่ยนมาตรการจัดการขยะมูลฝอยโดยเน้นพัฒนาการจัดการขยะหรือของเสียในประเทศให้กลายมาเป็นส่วนหนึ่งของการหมุนเวียนที่ก่อให้เกิดผลทางเศรษฐกิจ

ประเทศญี่ปุ่น มีกฎหมายหลักว่าด้วยการบริหารจัดการขยะและของเสีย หรือ Waste Management and Public Cleansing Act (Act No. 137 of 1970) โดยได้กำหนดมาตรฐานการจัดการของเสีย อำนาจหน้าที่ขององค์กรที่เกี่ยวข้อง และกำหนดบทลงโทษไว้ชัดเจน ทั้งนี้ การบริหารจัดการของเสียตามกฎหมาย Waste Management and Public Cleansing Act (Act No. 137 of 1970) เป็นหน้าที่ของประชาชนทุกคน ผู้ประกอบการ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และรัฐบาล โดยมีเป้าหมายร่วมกัน คือ ลดการใช้ (Reduce) การใช้ซ้ำ (Reuse) และการแปรใช้ใหม่ (Recycle) เพื่อให้ญี่ปุ่นเป็นสังคมที่มีการใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่ามากที่สุด และกฎหมายกำหนดหน้าที่ของแต่ละภาคส่วนไว้

4. วิเคราะห์ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย

4.1 ปัญหาเกี่ยวกับการไม่มีกฎหมายกลางในการจัดการขยะมูลฝอย

สืบเนื่องจากกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอยในปัจจุบันมีจำนวนมาก และกระจายความรับผิดชอบให้กับหลายหน่วยงาน อีกทั้งไม่มีกฎหมายที่กำหนดหลักเกณฑ์มาตรฐาน วิธีการทางเทคนิค รวมทั้งกลไกการตรวจสอบการดำเนินการจัดการขยะมูลฝอย จึงทำให้การจัดการขยะมูลฝอยเป็นไปอย่างไม่มีประสิทธิภาพ เพราะการจัดการขยะมูลฝอยอย่างเป็นระบบและมีประสิทธิภาพนั้น จะต้องพิจารณาสภาพปัญหาของขยะมูลฝอยตั้งแต่ประเภทและจำนวนของแหล่งกำเนิด ชนิด และปริมาณของขยะมูลฝอย แล้วจึงกำหนดวิธีการเก็บรวบรวม การขนย้าย และเทคโนโลยีในการกำจัดที่เหมาะสมกับชนิด ปริมาณของขยะมูลฝอย รวมทั้งต้องสอดคล้องกับทรัพยากรหรืองบประมาณในการลงทุนด้วย

4.2 ปัญหาเกี่ยวกับการขาดหน่วยงานกลางในการจัดการขยะมูลฝอย

การจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทย พระราชบัญญัติการสาธารณสุข พ.ศ. 2535 กำหนดให้ราชการส่วนท้องถิ่นเป็นหน่วยงานที่มีหน้าที่ดำเนินการจัดเก็บ การขน และการกำจัด โดยแต่ละหน่วยงานสามารถออกข้อกำหนดของแต่ละท้องถิ่นเพื่อกำหนดวิธีการดำเนินการ ตามความเหมาะสมของแต่ละท้องถิ่นเอง และอาจมอบหมายให้บุคคลอื่นดำเนินการโดยอยู่ในความควบคุมดูแลของตน และจากการที่มีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างของระบบบริหารราชการแผ่นดินในปี พ.ศ. 2545 ทำให้ในปัจจุบันการจัดการขยะมูลฝอยของประเทศไทยมีหน่วยงานที่เกี่ยวข้องกับการจัดการขยะมูลฝอย ทั้งที่เกี่ยวข้องโดยตรงและเกี่ยวข้องทางอ้อมและมีหลายหน่วยงานที่ใช้อำนาจในกฎหมายฉบับเดียวกันหลายหน่วยงาน รวมถึงภารกิจหน้าที่ที่มีความซ้ำซ้อนกันภายใต้พระราชบัญญัติฉบับเดียวกัน ส่งผลทำให้ไม่สามารถแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นได้อย่างเป็นระบบ เนื่องจากไม่มีหน่วยงานกลางรับผิดชอบ

4.3 ปัญหาการขาดการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอย

ปัจจุบันแม้จะได้มีการรับรองสิทธิการมีส่วนร่วมของประชาชนและหลักการบริหารจัดการสิ่งแวดล้อมไว้ในรัฐธรรมนูญ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องก็ตาม แต่ในการจัดการด้านขยะมูลฝอยนั้น รัฐยังไม่ได้ให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของประชาชนเท่าที่ควร โดยเฉพาะองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นซึ่งเป็นผู้ที่ใกล้ชิดกับประชาชน มักจะมองข้ามและไม่ได้ตระหนักถึงคุณค่าของการมีส่วนร่วม จึงทำให้การจัดการขยะมูลฝอยในปัจจุบันยังคงเป็นปัญหาความขัดแย้งระหว่างรัฐและประชาชน และยังไม่สามารถเป็นการจัดการได้อย่างบูรณาการ

5. ข้อเสนอแนะ

จากปัญหาทางกฎหมายเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอย ผู้เขียนมีข้อเสนอแนะในประเด็นต่างๆ ดังนี้

5.1 ควรมีกฎหมายการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อเป็นกฎหมายหลักในการบริหารจัดการขยะมูลฝอย โดยนำหลักการของประเทศสหรัฐอเมริกา สหพันธ์สาธารณรัฐเยอรมนี และประเทศญี่ปุ่นใช้เป็นหลักในการอนุวัติกฎหมายการจัดการขยะมูลฝอย โดยกำหนดเป้าหมายว่าขยะมูลฝอยหรือของเสียจะไม่ทำให้เกิดผลกระทบต่อสุขอนามัยของมนุษย์และสิ่งแวดล้อม ต้องมีการลดปริมาณของเสียที่เกิดขึ้นโดยเฉพาของเสียอันตราย มีการอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติผ่านการแปรกลับมาใช้ใหม่ (Recycle) และการนำกลับมาใช้ใหม่ (Reuse) ตลอดจนประยุกต์หลักการผู้ก่อมลพิษเป็นผู้จ่าย ทั้งนี้ กฎหมายการจัดการขยะมูลฝอยจะต้องประกอบด้วยหลักการขั้นต่ำ คือ กำหนดประเภทขยะมูลฝอย และกำหนดวิธีการหรือมาตรการจัดการขยะมูลฝอยที่ถูกหลักสุขาภิบาลตามประเภทของขยะมูลฝอย กำหนดหน้าที่ของหน่วยงานและผู้ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ รัฐบาล องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ผู้ประกอบการภาคเอกชน และประชาชน ซึ่งต้องเป็นผู้รับผิดชอบตามกฎหมายให้ชัดเจน โดยเฉพาะการที่อนุญาตให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการของเสียขยะมูลฝอย กำหนดให้มีสำนักงานบริหารจัดการขยะเป็นหน่วยงานกลางในการควบคุมและกำกับดูแลการจัดการขยะทั่วประเทศ กำหนดมาตรฐานในการจัดการขยะมูลฝอยเพื่อให้เป็นมาตรฐานเดียวกันทั่วประเทศ แต่ทั้งนี้หากองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นใดจะออกข้อกำหนดในการจัดการขยะมูลฝอยให้สูงกว่าที่กฎหมายกลางกำหนดก็ย่อมทำได้ รวมทั้งกำหนดมาตรการและบทลงโทษสำหรับผู้กระทำความผิดกฎหมายให้ชัดเจน

5.2 ควรมีหน่วยงานกลางทำหน้าที่ดูแล รับผิดชอบเกี่ยวกับการจัดการขยะมูลฝอยหรือของเสียของประเทศทั้งหมด โดยให้มีการจัดตั้งหน่วยงานกลางตามกฎหมายการจัดการขยะมูลฝอย และมีคณะกรรมการกลางประกอบด้วยผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้อง ผู้แทนจากหน่วยงานที่เกี่ยวข้อง เพื่อทำหน้าที่ให้คำปรึกษา และเสนอแนะหน่วยงานต่าง ๆ อาทิ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น เกี่ยวกับวิธีการในการจัดการขยะมูลฝอย รวมทั้งกำหนดหน้าที่ของหน่วยงานกลางให้มีหน้าที่รับผิดชอบอย่างชัดเจน

5.3 ควรกำหนดสิทธิ หน้าที่ และการมีส่วนร่วมของประชาชนในการจัดการขยะมูลฝอยไว้ในกฎหมายการจัดการขยะมูลฝอย โดยเฉพาะในเรื่องการดำเนินโครงการของรัฐเกี่ยวกับการกำจัดขยะมูลฝอย การจัดหาสถานที่กำจัดมูลฝอย อันเป็นเรื่องที่กระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่และสิ่งแวดล้อมในชุมชน ซึ่งจะต้องจัดให้ประชาชนที่จะได้รับผลกระทบทั้งทางตรงและทางอ้อมมีส่วนร่วมในการแสดงความคิดเห็น และตัดสินใจโดยกระบวนการรับฟังความคิดเห็นซึ่งเป็นที่ยอมรับ ให้สิทธิของประชาชนในการรับรู้ และเข้าถึงข้อมูลข่าวสารทางด้านสิ่งแวดล้อม และ

โครงการต่าง ๆ ภายใต้แผนการจัดการขยะมูลฝอยแห่งชาติ รวมทั้งต้องมีมาตรการส่งเสริมให้
ผู้ประกอบการและประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการขยะมูลฝอยด้วยตนเองและบังคับใช้กฎหมาย
อย่างจริงจัง

บรรณานุกรม

ภาษาไทย

หนังสือ

- นันทวัฒน์ บรมานันท์. (2547). *หลักกฎหมายปกครองเกี่ยวกับบริการสาธารณะ* (พิมพ์ครั้งที่ 3).
กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- บรรเจิด สิงคะเนติ. (2547). *หลักพื้นฐานของสิทธิเสรีภาพและศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ตาม
รัฐธรรมนูญ*. กรุงเทพฯ : วิญญูชน.
- ปริญญา เทวานฤมิตรกุล. (2545). *สารานุกรมรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย (พ.ศ. 2540)
หมวดสิทธิเสรีภาพ เรื่อง 6. สิทธิเสรีภาพและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน*.
กรุงเทพฯ : องค์การคำครุสภา.
- สุนีย์ มัลลิกะมาลย์. (2545). *รัฐธรรมนูญกับการมีส่วนร่วมของประชาชน ในการพิทักษ์รักษา
ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม*. กรุงเทพฯ : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

วารสาร

- จตุรรัตน์ ชมพินธุ์. (2555, มกราคม – มิถุนายน). *การวิเคราะห์หลัก “การมีส่วนร่วมของ
ประชาชน” ในบริบทประเทศไทย*. วารสารการจัดการสิ่งแวดล้อม, 8(1).

สารสนเทศจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์

- สำนักสิ่งแวดล้อม กรุงเทพมหานคร. (2553). *แนวคิดและการจัดการขยะมูลฝอยของนานา
ประเทศ*. สืบค้น 31 มกราคม 2557, จาก
<http://203.155.220.174/modules.php?name=News&file=article&sid=43>
- วรรณมัน สุกใส. *การบริหารจัดการขยะและของเสียและการรักษาความสะอาดที่สาธารณะของ
ประเทศญี่ปุ่น*. สืบค้น 20 ธันวาคม 2556. จาก www.pub-law.net

งานวิจัย

สุนีย์ มัลลิกะมาลย์ และคณะ. (2531). รายงานวิจัยเรื่อง การศึกษาความเป็นไปได้ในการจัดตั้ง กองทุนทดแทนความเสียหายต่อสุขภาพจากมลพิษ. คณะนิติศาสตร์ร่วมกับ สถาบันวิจัยสภาวะแวดล้อม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทุนอุดหนุนการวิจัยจากมูลนิธิ ญี่ปุ่น (Japan Foundation).